

В. М. Монастирний,
здобувач кафедри регіонального управління
та місцевого самоврядування, заступник начальника
загального відділу ХарРІ НАДУ

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЄВРОРЕГІОНІВ ЯК УЧАСНИКІВ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Досліджено сутність регіональної співпраці, розглянуто історію створення єврорегіонів. Обґрунтовано необхідність удосконалення механізмів міждержавної кооперації для прискорення економічного розвитку країни під впливом світових інтеграційних процесів.

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво; українсько-російські відносини; єврорегіон.

Головним завданням для регіональної політики кожної держави є цілеспрямований розвиток її територій шляхом конструктивного вирішення пріоритетних регіональних проблем. Регіональні проблеми за змістом складаються з багатьох аспектів та формуються під впливом цілої системи різноспрямованих факторів соціального, суспільно-політичного, економічного, природно-кліматичного, природоресурсного, національно-етнічного, культурно-історичного та іншого характерів.

Останнім часом спостерігається стійке зростання наукового інтересу до проблематики державних кордонів і прикордонних районів. Це обумовлено глобалізацією економіки, розвитком регіонального співробітництва, кардинальними змінами на політичній карті миру, тенденціями до поглиблення демократії в суспільному розвитку.

Серед вітчизняних науковців значної уваги дослідженню проблем міжрегіонального та транскордонного співробітництва приділяли О. Амоша, П. Беленький, З. Бройде, В. Будкін, Б. Буркінський, О. Вишняков, С. Гакман, В. Герич, М. Долішній, В. Євдокименко, І. Журба, Є. Кіш, М. Козоріз, М. Лендсьел, Ю. Макогон, М. Мальський, В. Мамонова, А. Мельник, Н. Мікула, А. Мокій, С. Писаренко, І. Студенніков. Дослідженню транскордонного співробітництва та механізмів його активізації присвячено

праці таких іноземних авторів: В. Білчака, Л. Вардомського, Д. Віллерса, П. Еберхардта, Й. Зверєва, З. Зьоли, М. Ілієвої, Т. Коморніцко, П. Кузьмішина, Т. Лієвського, З. Макели, Р. Ратті, С. Романова, М. Ростішевського, А. Стасяка, Ю. Тея, Р. Федана, Г.-М. Чуді та ін.

Однак у даний час у вітчизняній науці недостатньо ґрунтовно проводяться системні дослідження міжрегіонального співробітництва. Вони здійснюються окремо за кожним регіоном, без узагальнення закономірностей, основних принципів та організаційно-правових форм розвитку міжрегіонального співробітництва.

Метою даної статті є визначення необхідності удосконалення механізмів міждержавної кооперації шляхом розвитку міжрегіонального співробітництва.

Головною умовою прикордонного співробітництва є спільність положення регіонів, розташованих по різні сторони державного кордону. Ця спільність пов'язана з тим, що кордони розділяють єдині в природному відношенні території, що визначає необхідність співробітництва в використанні природних (водних, біологічних, мінеральних, земельних та ін.) ресурсів та їхній охороні. Кордони найчастіше розділяють єдині або близькі в етнокультурному відношенні народи, що створює передумови для культурного співробітництва. Прикордонні регіони виконують відносно своїх країн схожі функції, що забезпечує взаємні торгово-економічні й соціальні зв'язки, а також зв'язок із третіми країнами. Ефективність виконання цих функцій залежить від тісноти співробітництва прикордонних територій.

Заходи із запровадження єдиних соціальних норм і стандартів, які вживала держава протягом останніх років, не змогли забезпечити соціально-економічного зростання регіонів, підвищення рівня та покращення умов життя для всіх громадян країни незалежно від місця їх проживання.

Необхідними передумовами формування і розвитку співробітництва регіонів є:

- географічна наближеність;

- можливість спільного використання природних, трудових, науково-технічних та інших ресурсів;
- схожість за ознаками галузевих структур.

Між тим у колишніх країнах СНД в умовах прозорих кордонів гостро встала проблема їхньої безпеки, оскільки трансграничні переміщення із країни в країну соціальних патологій (нелегальні міграції, торгівля наркотиками, контрабанда, інші прояви криміналу) в 90-і рр. виростили до загрозливих масштабів.

Аналіз діяльності існуючих міжрегіональних транскордонних співтовариств у цілому показує тенденцію до активного збільшення їхнього числа на тлі досягнень у вирішенні локальних проблем у різних сферах. Особливо це видно на прикладі країн Шенгенської групи, де Рада Європи і Європейський Союз планомірно вживають заходів, спрямованих на забезпечення свободи спілкування й створення оптимальних умов для професійної й іншої діяльності жителів суміжних територій. Значну роль відіграє Комісія Європейських Співтовариств, що надає через свої програми діючу допомогу в рішенні питань, пов'язаних з поступовим розмиванням внутрієвропейських границь і зникненням економічних бар'єрів.

Особливе місце в процесах регіоналізації займає транскордонне співробітництво як форма міждержавної інтеграції за допомогою інтенсифікації зв'язків прикордонних регіонів, що сприяє вільному переміщенню товарів, послуг, капіталів і людей. Найбільше поширення таке співробітництво придбало в Європі у вигляді єврорегіонів – транскордонних регіонів, що охоплюють суміжні прикордонні території держав, які відрізняються певною економічною, соціокультурною, етнічною єдністю. Сьогодні це одна з найпоширеніших форм розвитку трансграничного співробітництва в ЄС. Перший єврорегіон *Euregio* був утворений у 1958 р. на німецько-нідерландському прикордонні із центром у м. Гронау (Німеччина). На даний час в Європі існує майже 200 регіональних трансграничних утворень. Створено Європейський фонд регіонального розвитку, з якого

фінансуються програми підтримки єврорегіонів [7].

Починаючи з 1993 р., за участю областей України створено 8 єврорегіонів: «Карпатський єврорегіон», «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Дніпро», «Слобожанщина», «Ярославна» та «Донбас». З боку України в них увійшли: Волинська, Чернівецька, Закарпатська, Одеська, Івано-Франківська, Луганська, Донецька, Львівська, Чернігівська, Харківська та Сумська області, а від прикордонних іноземних держав – адміністративно-територіальні одиниці Білорусі, Молдови, Польщі, Росії, Румунії, Словаччини та Угорщини.

Площа території України, що входить до складу єврорегіонів, становить більше третини від загальної. На ній проживає 47 % від населення нашої країни. До складу восьми єврорегіонів входять 11 областей, 202 райони і 247 міст України.

Державні кордони впливають на розвиток прикордонних районів і країни в цілому через свої фундаментальні властивості – бар'єрність і контактність. Відокремлюючись від зовнішнього світу за допомогою границь, держава захищає інтереси національних виробників і споживачів, тим самим реалізуючи свою захисну функцію.

Регіональна складова зовнішніх відносин як України, так і інших країн світу в останні роки набуває все більшого значення, що проявляється у розвитку та інституалізації співробітництва між суміжними прикордонними регіонами і створенні так званих єврорегіонів. За сучасних умов розширення процесів глобалізації відкриваються нові можливості для активізації господарської діяльності на периферійних територіях, що сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності. Дані тенденції актуалізували нові наукові дослідження у цій сфері, зокрема з'явилася потреба у підготовці спеціалістів з даного профілю, а отже і й інтегрування наукових досліджень не лише у господарську практику, а й у процес навчання [4].

З отриманням незалежності України більшість її областей опинилися у новому для себе стані – адміністративні кордони Радянського Союзу

отримали статус державного кордону і області стали прикордонними. Ні області України, ні області Російської Федерації не мали необхідної інфраструктури та спеціалістів для відповідного позиціонування території на прикордонному просторі.

У нинішньому виді границя між Росією й Україною була закріплена Договором про границі з Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою, затвердженим 10 березня 1919 р. Робочо-селянським урядом України. Вона мала характер внутрішньої адміністративної границі між радянськими республіками РСФСР і УРСР. Після проголошення незалежності України 24 серпня 1991 р. адміністративна границя між радянськими республіками УРСР і РСФСР стала державним кордоном.

Головним документом, що започаткував процес створення правової бази відносин України й Російської Федерації, є підписаний й ратифікований 31 травня 1997 р. «Договір про дружбу, співробітництво й партнерство між Україною і Російською Федерацією» [2]. Усього між Росією й Україною укладено понад 200 міждержавних і міжурядових договорів і близько 300 міжвідомчих угод [5].

Розвиток прикордонного співробітництва між Україною та Російською Федерацією на рівні областей вимагає ретельного вивчення проблем, які стримують цей напрямок українсько-російських відносин.

Останнім часом у свідомості керівництва прикордонних областей України та Росії з'явилося розуміння, що завдяки близькому розташуванню до державного кордону є можливість отримання додаткових матеріальних й моральних благ завдяки:

- здійснення транзиту товарів, виконанню посередницьких функцій;
- особливостям розташування (Белгородська область співпрацює з найбільшим промисловим і культурним центром України – Харковом, розташованим усього лише в 30 км від кордону, а Ростовська – з двома найбільш індустріалізованими областями України);

- спільному використанню природних ресурсів;
- співробітництву з іншими областями, розташованими вздовж кордону;
- зацікавленості міжнародних організацій, стурбованих ситуацією в прикордонній зоні, боротьбою з нелегальною міграцією і т.п. [3].

Про це свідчать такі дані: загальний зовнішньоторговельний оборот Харківської області у 2010 р. склав 3 млрд 267,3 млн дол. США і збільшився в порівнянні з 2009 роком на 18,4 %.

Найбільші обсяги експортних поставок здійснювались до Російської Федерації – 50,2 %, Казахстану – 6,3, Білорусі – 5,3 %.

Імпортні надходження – з Російської Федерації – 39,2 %, Китаю – 9,1, Німеччини – 5,5, Білорусі – 4,2 %.

Росія була і ще довго залишиться не лише головним постачальником сировини, особливо нафти та газу, а й ключовим споживачем українських високотехнологічних товарів з високою доданою вартістю. Тому від відносин з Російською Федерацією залежить відкритість російського ринку для вітчизняних виробників.

Площа адміністративних територій, що прилягає до російсько-української границі, становить 487,5 тис. км², у тому числі з боку України – 166,4 тис. км² (34,2 %), з боку Росії – 321 тис. км² (65,8 %).

Таблиця 1

Показники території й населення прикордонних регіонів Росії

<i>Територія</i>	<i>Площа, тис. км²</i>	<i>Постійне населення, тис. осіб (на 01.01.2011 р.)</i>	<i>Частка міського населення, %</i>	<i>Щільність населення, осіб на км²</i>
Белгородська обл.	27,1	1532,5	66,2	56,5
Брянська обл.	34,9	1275,2	69,1	36,5
Воронезька обл.	52,4	2335,2	65,5	44,6
Курська обл.	29,8	1125,1	65,3	37,8
Краснодарський край	76,0	5229,2	52,9	68,8
Ростовська обл.	100,8	4276,4	67,3	42,4
Російське прикордоння	321,0	15773,6	61,4	47,8

Таблиця 2

Показники території й населення прикордонних регіонів України

<i>Територія</i>	<i>Площа, тис. км²</i>	<i>Постійне населення, тис. осіб (на 01.02.2011 р.)</i>	<i>Частка міського населення, %</i>	<i>Щільність населення, осіб на км²</i>
АР Крим	26,1	1954,5	62,4	74,9
Донецька обл.	26,5	4417,0	90,4	166,7
Луганська обл.	26,7	2285,0	86,6	85,6
Сумська обл.	23,8	1158,5	67,2	48,7
Харківська обл.	31,4	2738,0	79,8	87,2
Чернігівська обл.	31,9	1088,8	62,4	34,1
Українське прикордоння	166,4	13641,8	74,8	82,9
Загальна територія	487,5	29846,6	69,9	61,2

Складено за матеріалами [1; 6].

Територія прикордонних регіонів Росії істотно більше, ніж прилеглих українських, але по чисельності населення вони порівнянні: з української сторони в прикордонних областях проживає 14,4 млн чол., з російської – 15,7 млн. При цьому українські прикордонні області більш урбанізовані: частка міського населення становить 79,4 % (українська сторона) і 61,4 % (російська сторона). Відповідно і щільність населення на українському прикордонні в 1,75 раза вище, ніж у російському (85,4 проти 48,7 осіб на км²). Виключення становлять Чернігівська й Брянська області, щільність населення яких майже однакова (34,1 і 36,5 осіб на км²) [7].

З метою розширення міжрегіональної співпраці протягом 2010 р. керівництвом Харківської області було підготовлено, погоджено та підписано низку документів з регіонами Росії, серед яких:

- Протокол за результатами зустрічі керівників прикордонних областей України та Російської Федерації;
- Декларація про співробітництво між прикордонними областями України та Російської Федерації;
- Протокол між Харківською обласною державною адміністрацією України та Адміністрацією Ростовської області Російської Федерації про торговельно-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво;
- План заходів по реалізації Угоди про співробітництво в торговельно-економічній, науково-технічній і культурній сферах на 2010 – 2012 рр. між

Адміністрацією Белгородської області Російської Федерації і Харківською обласною державною адміністрацією України;

- Протокол про торговельно-економічне, науково-технічне і культурне співробітництво між Харківською обласною державною адміністрацією України та Урядом Московської області Російської Федерації на 2011 – 2012 рр.;

- Угода між Харківською обласною державною адміністрацією України та Урядом Республіки Татарстан Російської Федерації про торговельно-економічне, науково-технічне, соціальне та культурне співробітництво.

Міцною основою й стимулом для розвитку й поглиблення двостороннього співробітництва двох країн можуть і повинні стати:

- об'єднання зусиль у вирішенні загальних проблем;
- узгодження зусиль і координація дій у міжнародних організаціях по захисту спільних інтересів, у питаннях роззброювання, нерозповсюдженні засобів масового знищення, зміцнення регіональної безпеки, створення глобальної системи протидії новим викликам і погрозам миру й міжнародній безпеці;

- розширення сфер співробітництва, включаючи міжрегіональний рівень;

- пошук оптимальних механізмів прийняття погоджених рішень по конкретних напрямках співробітництва;

- активне залучення громадськості в розвиток україно-російського діалогу й співробітництва з метою створення системи стійких відносин.

Лідери держав і політичних сил, громадськість повинні усвідомити той незаперечний факт, що тільки добросусідські, по-справжньому партнерські, стратегічні відносини між нашими країнами є гарантією їхнього всебічного прогресу й процвітання, адекватного впливу на розвиток політичних процесів на європейському континенті й у світі.

Поглиблення економічного співробітництва вимагає максимально можливої гармонізації законодавства, яка б відповідала національним

інтересам з урахуванням європейських стандартів, насамперед у сфері:

- оподаткування й інвестицій;
- створення спільних підприємств, консорціумів, корпорацій;
- регулювання діяльності природних монополій, єдиної конкурентної й тарифної політики;
- захисту інтелектуальної власності, патентної справи й ліцензування;
- міжрегіонального й транскордонного співробітництва;
- місцевого самоврядування.

Вибудувати й наполегливо розвивати такі відносини – настійне веління часу, борг державних і політичних діячів, громадськості обох держав перед нинішніми й майбутніми поколіннями наших народів. Процеси транскордонної співпраці зачіпають відносини між місцевими органами влади на рівні регіонів та громад, стосунки між громадськими організаціями, між громадами по різні боки кордону, між представниками приватного сектору сусідніх країн, а також між простими громадянами, що мешкають на цій території.

Задля взаємного збагачення й використання загальної духовної спадщини, унікального інтелектуального потенціалу в інтересах сприяння всебічному економічному й культурному прогресу Україна й Росія можуть і повинні поглиблювати співробітництво у взаємно погоджених пріоритетних областях і створити сприятливі умови для побудови суспільства, заснованого на знаннях, використанні новітніх досягнень науки.

Зняттю напруги в цій сфері буде сприяти об'єднання зусиль вчених України та Росії на спільному дослідженні історичних подій, в оцінці яких є розходження і які використовуються певними політичними силами для нагнітання негативного тла двосторонніх відносин.

Розвиток міжрегіональних відносин в Україні доки не досяг потенційно можливого рівня, але має досить великі перспективи. Проте на сьогоднішній час розвиток міжрегіональних відносин в Україні суттєво відстає від таких саме відносин вітчизняних регіонів зі своїми зарубіжними контрагентами.

Для того, щоб надати міжрегіональним стосункам додаткового імпульсу, слід об'єднати зусилля місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування і загальнодержавних інституцій у цій сфері, дуже важливій для забезпечення життєдіяльності країни. А відтак необхідно ще багато зробити у даному напрямку, щоб міжрегіональні відносини приносили очікувані результати, сприяли поступальному соціально-економічному розвитку як окремих адміністративно-територіальних утворень, так і країни в цілому.

Список використаних джерел

1. Адміністративний поділ України. – Режим доступу : <http://uk.wikipedia.org>.
2. Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією» // Офіційний вісник України. – 1999. – № 20. – С. 518. – ст. 931. – код акта 7568/1999.
3. Кірюхін О. М. Формування транскордонних єврорегіонів: чи є перспектива для Слобожанщини? / О. М. Кірюхін // Українсько-російське пограниччя: формування соціального та культурного простору в історії та в сучасній політиці. – 2003. – Режим доступу : <http://www.kennan.kiev.ua>.
4. Посібник з транскордонного співробітництва. – Львів : АРР «Закарпаття», 2005. – 70 с. – Режим доступу : <http://www.arr.com.ua>.
5. Российско-украинские отношения / Сайт Міністерства закордонних справ Російської Федерації. – Режим доступу : <http://www.mid.ru>.
6. Федеральная служба государственной статистики РФ. – Режим доступу : <http://www.gks.ru>.
7. Черномаз П. О. Еврорегион «Слобожанщина» и перспективы украинско-российского трансграничного сотрудничества / П. О. Черномаз // Часопис соціально-економічної географії. – 2009. – № 7 (2). – Режим доступу : <http://www.euroregion.ru>.

Monastyrny V. N. State regulation of activity of the Euro-regions as participants of interregional cooperation.

The essence of regional cooperation is investigated, the history of creation of Euro-regions is analyzed. Necessity to improve the mechanisms of interstate cooperation in order to accelerate the country economic development under the influence of the world integration processes is grounded.

Key words: interregional cooperation, Ukrainian-Russian relations; Euro-region.

Монастырный В. Н. Государственное регулирование деятельности еврорегионов как участников межрегионального сотрудничества.

В статье исследована сущность регионального сотрудничества, рассмотрена история создания еврорегионов. Обоснована необходимость усовершенствования механизмов межгосударственной кооперации для ускорения экономического развития страны под влиянием мировых интеграционных процессов.

Ключевые слова: межрегиональное сотрудничество; украинско-российские отношения; еврорегион.